

14-15
Färdig
(Bok)

Sabotageteligan

Wollweber

Vad häradsrättens
dombok avslöjat

Referat och
kommentarer

av

Kaj Aelsson

FÖRORD

SABOTAGELIGAN WOLLWEBER

FÖRORD

Den 12 november 1941 dömdes huvudmännen i en sabotageliga i Sverige av Jukkasjärvi tingslags häradsrätt till för svenska förhållanden långvariga frihetsstraff. Domarna löd på straffarbete från fem månader till fyra år.

De anklagade hade gjort sig skyldiga till stölder, tillverkning av sprängmedel, sabotageplanering och sabotage m. m. Arbetsuppgifterna hade bland annat rört sig om sabotageplanering även i fredstid mot samhällsviktig svensk egendom såsom hamnar, kraftverk och järnvägslinjer.

Ledare för organisationen var en internationellt beryktad, fanatisk kommunistledare vid namn Ernst Friedrich Wollweber, född i Tyskland men enligt en officiell sovjetrysk uppgift i samband med häktningsförhandlingarna förlänad medborgerskap i Sovjetunionen.

Protokollen i målet jämte tillhörande handlingar »såvitt rör rannsakingen med Wollweber», vilken skett inför stängda dörrar, skulle inte få utlämnas förrän efter 10 år.

Sedan handlingarna numera bli-

vit offentliga har bekräftelse vunnits på tidigare inte fullt bestyrkta antaganden, att sabotageligan Wollweber visat osedvanligt avskräckande och varnande exempel på, vilka faror för ett demokratiskt samhälle som den internationellt, målmedvetet och hänsynslöst bedrivna femtekolonnverksamheten kan innebära.

Det har syntts angeläget att söka vidga kännedomen om de genom domstolsprotokollen blottade metoder, som hos oss användes i femtekolonnens tjänst för drygt 10 år sedan och som, av aktuella spionerifall och många andra omständigheter att döma, alltjämt tillämpas i vårt land. Det är i detta orienterande syfte som denna skrift tillkommit. För att underlätta förståelsen av sammanhanget har försök gjorts att i stora drag rekonstruera händelseutvecklingen i huvudsak som den i kronologisk ordning tedde sig ur polismyndigheternas synpunkt.

Källan är Jukkasjärvi tingslags häradsrätts dombok för år 1941.

Stockholm i mars 1952.
Folk och Försvar

EN SABOTÖR KOMMER TILL POLISEN

Lördagen den 4 februari 1939 inställde sig förre grovarbetaren Gustav Anton Ceder från stadsdelen Skurholmen i Luleå hos polisen i staden. Mannen var uppriven och förstörd. Han sade sig tillhöra en sabotageorganisation, ur vilken han upprepade gånger begärt utträde. Då detta förvägrats honom hade han börjat umgås med självmordsplaner. Han hade också skrivit ett brev, som efter hans död skulle överlämnas till polisen, vari han avslöjat organisationens existens och syften. Men han hade inte vågat ta sitt eget liv. Han var rädd för döden. Han var också säker på att om han förrådde sin organisation, skulle han få sona detta med livets förlust. Han hade därför förstört brevet till polisen. Men nu härdade han inte ut längre. Han ville erkänna allt.

Vid besöket hos polisen medförde Ceder tre mässingstuber, som han påstod utgöra delar av en s. k. helvetesmaskin. Vidare uppgav han, att han hade en väska med dynamit förvarad hos en jordbrukare utanför staden. Utom dynamiten skulle väskan också innehålla annan sabotagemateriel.

Polisen följde med Ceder till

uppgiven adress, fann den beskrivna väskan och förde den till polistationen. Säkerhetstjänsten koplades in på fallet. Det blev en svår och tidsödande utredning. Först den 4 juni 1941 kunde polisen skrida till anhänganden av en rad misstänkta personer. Rapporterna, som låg till grund för dessa anhänganden, inleddes med orden:

»Sedan misstanke uppstått att en hemlig organisation förefanns, vilken skulle ha till ändamål att föröva sabotagehandlingar, anhölls...»

Sabotören berättar

Redan hösten 1936 hade Ceder kommit i kontakt med den hemliga sabotageorganisationen. Såsom kommunist allt sedan 1920, aktiv medlem av particellen i Skurholmen och i sjömanscellen i Luleå samt så småningom suppleant i norrbottensdistriktets styrelse hade Ceder en dag uppsökts i sin bostad av ombudsmannen i det kommunistiska partidistriktet, journalisten Ögren vid tidningen Norrskensflamman. Ögren presenterade en vän, som han hade med sig, med orden:

»Den här mannen är här för att organisera illegalt arbete.»

Främlingen var norrman och kallades Nilsen. Denne förklarade, att det gällde att på underjordisk väg motarbeta krig och fascism. Det var en uppgift, som Ceder fann intressant och nyttig. Han gick med på att medverka.

Nilsen gav nu Ceder närmare instruktioner om arbetet. Först gällde det att officiellt lämna kommunistpartiet. Någon utträdesansökan behövdes inte. Ceder skulle bara sluta att betala sina avgifter, så skulle Ögren som ombudsman ordna att han snarast blev struken. Sedan var det till en början endast att i högsta allmänhet knyta förbindelser med sjömän på de utländska båtar, som anlöpte hamnen i Luleå.

Sedan avtalet sålunda träffats reste Nilsen till Narvik och Ceder började sitt arbete genom att ofta uppehålla sig i hamnområdet. Intet anmärkningsvärt inträffade på länge. I slutet av maj 1937 dök emellertid en ny främling upp, föreställd av en vän till Ceder, även denna gång i dennes bostad. Mannen kallades rätt och slätt Sven. Ceder var emellertid misstänksam och ville inte närmare inlåta sig med Sven, när denne tydligen inte kände till föreskrivet lösenord. Först måste Ceder i brev till Nilsen söka kontrollera, att allt var som det skulle:

»Det har kommit en fjälla hit», skrev Ceder. »Du har inte sagt att du har en fjälla i Sverige.» Nilsens svar löd:

»Det är en bra fjälla, den ska du ta hand om.»

Sven accepterades alltså och berättade nu, att han var i Luleå i Nilsens ställe samt att organisationens internationelle ledare kallades Anton och troligen var engelsman.

Ceder och Sven blev så småningom goda vänner. Sedan Ceder på Svens uppmaning bränt sin medlemsbok i kommunistpartiet blev han allt mera informerad av sin nye vän. Organisationens egentliga uppgift var fartygssabotage. Det gällde att spränga båtar tillhöriga fasciststaterna. Men om det skulle bli krig, kunde det hända — menade Sven — att sabotagen också måste riktas mot svensk egendom för att hindra främmande makt att få malm från de svenska malmfälten. Då skulle organisationen förstöra järnvägsbroar, fartyg, hamninloppet till Luleå och anläggningar för den elektriska driften. Dammyggningen i Porjus skulle förintas genom att man släppte ned en laddning i turbinerna!

Under denna tid fick Ceder också undervisning i praktisk sabotage-teknik. Han fick exempelvis lära sig göra en tidtändare av en plåt-

ask, ett stavbatteri och ett fickur. En annan sorts tändare bestod av en vanlig liten cigarrettask, märke »Stamboul», med en kemisk anordning. Denna blev för övrigt så bra att Sven förtjust utbrast:

»Den här är fin. Om Stalin fick se den, skulle han säga, att det är bra gjort, pojkar.»

Att Sven sysslade med dynamitsändningar och anskaffning av diverse sabotagemateriel kom Ceder snart underfund med. Vid ett tillfälle var en tung väska tillfälligt förvarad i Ceders bostad, innan den av en holländare fördes ombord på det holländska fartyget Westplein i Luleå hamn. Enligt vad Ceder senare erfor innehöll väskan dynamit, som dock blev konfiskerad av holländska tullen. En annan gång ville Sven ha adressen på en pålitlig person, hos vilken en liknande väska kunde deponeras. Det blev hos en kommunist i bekantskapskretsen. Några dagar senare lämnade Sven en plåtburk hemma hos Ceder med orden: »Det är kött — ja, alltså sprängämnen. Jag har fått tag på dem under en organisationsresa till Gällivare och Porjus.»

Så reste Sven bort ett slag. Med rekommendation från »Öhman i Stockholm» skulle han i Tornedalen skaffa kontakter och förbindelseleder för organisationens räkning.

Enligt ett brev som Ceder under tiden fick från Köpenhamn hade Sven i uppdrag att förse vissa personer med »lappknivar och annat som tillhör en lappustrustning» — det var dynamit och tändhattar som hämtats i Kiruna hos en person som kallades Sten.

Orderna till Ceder blev efter hand allt mer konkreta. Vid midsommartiden 1938 blev det riktigt allvarligt. Då fick Ceder nämligen direkt order av Sven att anbringa en sprängladdning på ett fartyg i hamnen i Luleå.

Nu började Ceder tveka. Med angivande av alla möjliga svepskäl lyckades han också uppskjuta orderns verkställande. Så kom på eftersommaren en kontraorder, som befriade Ceder från uppdraget. Då han därvid undrade, varför planerna ändrats, förklarade Sven »att det trasslat till sig». Polisen hade nämligen redan uppmärksamheten riktad på organisationens förehavanden i samband med andra sabotage, dels mot en tysk båt, dels mot ett par spanska trålare, som skulle ha kvaddats på våren 1938. Det var de båda trålarna Cierzo och Albrego, som i Fredrikshavns hamn utsatts för ett attentatsförsök den 22 maj. På Ceders fråga erkände Sven att det var den hemliga organisationen, som stod bakom det at-

tentatet. Ceder anmärkte då, att det var ju rena fascistdådet, eftersom det drabbade spanska båtar, men lugnades av Svens besked att det gällde Francofartyg. »Förresten gjordes sprängningen dåligt», tillade Sven förtrytsamt. — I själva verket hade det också endast blivit en mindre skada på det ena fartyget medan det andra inte alls skadats.

Nilsen hade nu länge hållit sig borta från Luleå, men på eftersommaren 1938 dök han upp igen, denna gång i sällskap med ytterligare en norrman, som kallades Frans. Enligt Nilsen hade Frans nu övertagit Svens roll som »kontrollant för norra Sverige och norra Norge».

Vid detta sammanträffande med överheten fick Ceder sitt hittills använda täcknamn Ludvig utbytt mot Laura. Och »Laura» fick av Nilsen order att skaffa någon bok, som kunde användas för chiffermeddelanden. Till åttlydnad härav överlämnade Ceder följande dag till Nilsen fyra exemplar av Stein Rivertons detektivroman »Damen i rullstolen». Ett femte exemplar behöll Ceder för egen räkning. »Damen i rullstolen» användes sedan för ett chiffer av inte alltför svårslöst slag.

Mystifikationerna började emellertid allt mera gå Ceder på nerver-

na. Mot ordern att själv verkställa ett sabotage i Luleå hamn hade han ju reagerat till gränsen av vägran. Fartygssabotagen -i Danmark syns inte heller ha bekommit honom riktigt väl. Han blev rädd och började tycka, att han gett sig in i ett allt för farligt äventyr. Upprepade gånger skulle han ha vänt sig till ledande kommunister i Luleå med begäran att genom deras försorg bli befriad från sitt uppdrag i den hemliga sabotageorganisationens tjänst. Det var då detta vägrats honom som hans steg ställts till polisen.

Redaktionell kommentar

Det persongalleri, som *Gustav Anton Ceder* i det föregående presenterat, uppträdde självfallet — efter föredöme från andra internationella förbrytarkretsar — mestadels under täcknamn. Själv använde ju Ceder inom ligan först täcknamnet *L u d v i g*, senare *L a u r a*.

För att underlätta förståelsen av den fortsatta händelseutvecklingen meddelas redan här, vilka personer, som dolde sig under de av Ceder använda täcknamnen, ehuru vetenskapen härom endast efter hand kom till polisens kännedom.

A n t o n = *Ernst Friedrich Woll-*

weber, f. 1898 i Hannover i västra Tyskland. Internationellt beryktad kommunistledare. Högste chef för sabotageligan.

Nilsen = *Martin Rasmussen-Hjelmen*, norsk medborgare. Wollwebers specielle kontaktman för »de norska affärerna».

Sven = *Gustaf Adolf Söder* i Göteborg, f. d. sjöman, f. d. varvsarbetare, f. d. medlem av kommunistpartiet. Wollwebers »kontrollant för norra Sverige och norra

Norge», så småningom chef för sabotageligans svenska sektion.

Frans = *Barly Petterssen*, norsk medborgare. Söders efterträdare som »kontrollant för norra Sverige och norra Norge».

Sten = *Johan Edvard Nyberg* i Kiruna, kranreparatör, f. omkring 1900, f. d. sjöman, f. d. gruvarbetare, f. d. medlem av kommunistpartiet. Sabotageligans speciella dynamittjuv, sprängämnestillverkare och »tekniska snille».

EN BEREDSKAPSMAN GÖR EN DYRBAR FÅNGST

Den 18 maj 1940 ansåg sig en beredskapsman, som stod på vakt vid Ottebols station i västra Värmland, böra anmoda en man och en kvinna att uppvisa de handlingar de kunde ha, som berättigade dem att vistas inom det avspärrade området vid riksgränsen till Norge. Mannen talade danska och kvinnan norska. De hade visserligen pass, men dessa innebar inte vistelsetillstånd inom området, varför de sändes till närmaste landsfiskal och genom dennes försorg till kriminalpolisen i Karlstad. Här fann man anledning att vidarebefordra dem till stockholmskriminalen.

I Stockholm upptäckte man snart,

att mannen, vars pass var utställt för danske undersåten Fritz Koller, var identisk med en för passförfalskning efterspanad person, som under namnet Hans Koller, schweizisk medborgare, föregående höst tagit sig in i landet och sedermera avvikit. Man fann också att mannen var identisk med en ryktbar kommunistledare Ernst Friedrich Wollweber, som enligt ett varningsbrev från danska säkerhetspolisen sannolikt sysslade med några mystiska arbeten för ISH, dvs. den kommunistiska sjömansinternationalen. »Han er fanatisk Kommunist og icke kræssen i Valget af Midler», hette det, »og han har fle-

re Gange benyttet sig af falsk Pas». Därjämte misstänkte polisen vid denna tid att det i Sverige kunde finnas en sabotageorganisation med internationella förgreningar och internationell ledning samt att den farlige Wollweber kunde ha något med denna att skaffa.

Utredningen om vad som förvarit i Norrbotten hade emellertid ännu inte fortskridit så långt att några ingripanden kunde ske. Man behövde ännu en tids arbetsro och ville inte visa Wollweber sina misstankar i sabotageaffären. Därför höll man inne med den saken och inriktade sig på att få Wollweber dömd för passförfalskning.

Genom polisens förfaringssätt ingavs Wollweber tron att förhören endast gällde passhistorien. Äventyrare, underjordsman och van fängelsekund som han var ingav det hotande, lindriga svenska fängelsestraffet honom inte någon fruktan. Vid förhören i Stockholm i slutet av maj berättade han därför ganska villigt om sina öden och äventyr. Skildringen blev ofta dramatisk och spännande.

De uppgifter, som lämnades vid dessa förhör, i vissa detaljer kompletterade eller retuscherade under senare följande rättegångsförhandlingar, gav i stora drag ungefär följande bild av den anhängne.

Wollweber berättar

Ernst Friedrich Wollweber var född 1898 i den lilla staden Minden i Hannover i västra Tyskland. Som 15-åring blev han jungman på en kolpråm. 1917—1918 utbildades han som krigsinkallad i ubåtstjänst. Då första världskriget slutade deltog han i en av de marina revolterna, återvände sedan som demobiliserad till hemmet i Minden, försökte sig utan framgång på olika yrken, blev medlem av kommunistpartiet och upptäckte snart att han därmed kommit på rätt plats.

Via en snabbt förvärvad förtroendebefattning i hemortsdistriktet avancerade han 1921 till befattningen som partisekreterare i Cassel, där han kvarstod till 1923, då han måste gå under jorden i samband med att kommunistpartiet förbjöds i Tyskland.

Efter illegal verksamhet i de östtyska gränsområdena, efter häktning och dom för högförräderi och efter därpå följande benådning kunde Wollweber åren 1926—1930 fortsätta sin verksamhet i partiets tjänst. Partiförbudet var nu upphävt. Under denna tid blev Wollweber också ledamot av preussiska lantdagen.

Redan 1922 gjorde han sitt första besök i Moskva och 1928 eller

1929 återvände han dit. Då gällde det att inom Kominterns exekutivkommitté diskutera de tyska kommunisternas arbete. 1931 var han åter i Moskva, denna gång som representant vid en facklig kongress.

Samma år tog Wollweber ett viktigt steg, som förde honom in på den verksamhet som under årtal framåt skulle komma att göra honom till en av de mest fruktade kommunistagitatorerna i Europa. Han antog ett erbjudande att bli industrigruppledare för en revolutionär rörelse bland de fackligt organiserade arbetarna — (RGO eller Revolutionäre Gewerkschafts Organisation.) Därifrån flyttades han, som erkänsla för ett utmärkt arbete, redan nästa år till posten som riksledare för den tyska organisationen Einheitsverband der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer, som hade sitt säte i Hamburg.

Nu lämnade Wollweber sin plats i lantdagen, valdes visserligen in i tyska riksdagen men arbetet bland sjömännen tog hela hans tid i anspråk, och det torde därför inte ha kostat honom någon större självövertinelse när han, då Hitler fick majoriteten i riksdagen, följde de flesta kommunisternas exempel och underlät att delta i riksdagsarbetet.

Bland sjömännen i Hamburg,

den stora världshamnen där man kunde träffa folk från alla jordens hörn, kände sig den forne jungmannen och den ivrige och hänsynslöse partiagitatorn som fisken i vattnet. Från en konferens i Moskva 1933 hade han med sig impulsen till internationella sjömansklubbar i kommunistisk regi. Han förverkligade den impulsen, genomförde sina intentioner med fast hand och stor framgång. Också här i Sverige dök det upp Interclubs i de större hamnstäderna.

Riksdagshusbranden i Berlin förde Wollweber åter under jorden, men underjordiskt arbete var han van vid, och hans verksamhet stoppades inte när Hitler gjorde sitt grundliga svep bland Tysklands kommunistiska ledare efter provokationsbranden i riksdagshuset.

Wollweber gick ner i något skrymsle och stannade där till pingsten 1933. Då hade han ordnat en illegal transport per båt till Danmark.

I Köpenhamn stannade han ungefär ett år. I relativ stillhet. Han deltog inte i några möten men arbetade i det tysta hos ISH, den kommunistiska sjömansinternationalen, vars månadsblad Internationales Bulletin der ISH — som distribuerades till all världens hamn-

städer — han var med om att redigera och hektografera.

I Danmark hade Wollweber ett på sig själv utställt pass. Han vågade dock inte använda det. Han var rädd för nazisterna, fruktade för kidnappning och föredrog därför att vistas illegalt i landet. Då han sedermera trodde sig skuggad gjorde han ett flykttförsök via England till Belgien. Detta misslyckades emellertid. Sedan han återsänts till Danmark lyckades han med bistånd av den kommunistiska organisationen Röda hjälpen lura köpenhamnspoliserna att återställa hans pass, varefter Sovjets legation hjälpte honom att komma över till Sovjetunionen.

I Moskva fick Wollweber av kommunistpartiet anställning som instruktör för de utländska arbetarna i den ryska huvudstaden. Verksamheten flyttades sedan till Leningrad men efter något år var Wollweber tillbaka i Moskva, där han skulle organisera det kulturella upplysningsarbetet bland utlänningarna. Efter 18 månader var denna verksamhet slutförd, och nu tog Kominterns exekutivkommitté hand om den flyhänte tysken för sin Internationale Politische Leitung. Där var det bl. a. frågan om att furnera utländska, även skandina-

viska, tidningar med lämpligt politiskt material.

Hösten 1938 fick Wollweber sin första semester och när denna var slut beordrades han av en »kamrat», vars namn han vägrat uppge, att omedelbart resa till Norge och där organisera transport till Ryssland av en grupp tidigare medlemmar av den »internationella brigaden» i spanska inbördeskriget.

I fortsättningen fick stockholmspoliserna en livfull skildring av Wollwebers fortsatta arbete för Moskva. Det var framför allt spänningsfyllda resor på falska pass till olika europeiska länder, alltid i rent politiska uppdrag.

Självfallet nämnde Wollweber inte ett ord om den hemliga sabotageorganisation, som polisen misstänkte honom vara ledare för. Och polisen frågade inte heller. Den ville som nämnts framför allt vinna tid och koncentrerade sig helt på att klara upp passförfalskningarna. Detta lyckades också. Utredningarna och förhören klarade att Wollweber vistats i eller passerat Sverige minst fyra gånger sedan december 1937 innan han, den femte gången, togs om hand av den svenske beredskapsmannen på Värmlandsgränsen till Norge. I samtliga fall hade han uppträtt under falskt namn på förfalskat pass.

I detta sammanhang må slutligen tilläggas att mycket bestämda och trovärdiga uppgifter föreligger om, att Wollweber även efter andra världskrigets slut skulle ha åtminstone en gång besökt Sverige för konferens med kommunister.

Dömd för passförfalskning, frigiven och åter häktad

Förhören med Wollweber ledde till för polisen i Stockholm åsyftade resultat. Wollweber dömdes till sex månaders straffarbete för passförfalskning. Han intogs på Långholmen. Polisen fick därigenom vad den önskat, nämligen rådrum att komplettera spaningsarbetet kring sabotageligan i Norrbotten och dess förgreningar.

Den norska medborgaren Gudrun Anastasia Wiik, vilken som »fästmö» åtföljt Wollweber, dömdes till utvisning. Hon begav sig

emellertid ingalunda till Norge. Den 27 september flög hon till Moskva.

Den 20 januari 1941 kl. 8 frigavs Wollweber efter avtjänat straff. Kl. 13 samma dag häktades han ånyo. Medan Wollweber satt på Långholmen hade det börjat klarna i sabotörfrågan. Det var hög tid att känna Wollweber på pulsen. Om resultatet ger polisrapporten följande sammanfattande besked:

»Under utredning om en här i landet befintlig sabotageorganisation, som bl. a. haft sänkningar av fartyg till syfte, har framkommit omständigheter som tyder på, att Wollweber varit ledare för organisationen i fråga. Till en början har W. förnekat att han varit ledare eller på annat sätt medverkat inom denna organisation. Småningom har han emellertid erkänt viss medverkan.»

HÄRVAN NYSTAS UPP

Ligans organisatör och ledare

Här följer i sammandrag vad som framkom vid de förnyade förhören med Wollweber.

Efter gästspelet i Danmark, där han fungerat som sekreterare i

ISH, den kommunistiska internationalen för sjömän och hamnarbetare, och något års därpå följande vistelse i Sovjetunionen hade Wollweber en dag år 1935 i Leningrad uppsökts av en man, som uppträdde under pseudonymen Maxim

Petrowitsch. Kontakten förmedlades genom en representant för det tyska kommunistpartiet i Moskva. Sedan tysken garanterat att Maxim var en utmärkt man av stor betydelse fick denne redogöra för sina önskemål. De gällde viktiga illegala arbeten, om vilka Wollweber dock uttalade sig mycket knapphändig.

En bland de första ordena inom det nya verksamhetsfältet gällde emellertid en resa till Paris — det var i oktober 1937 — för att ordna vissa angelägenheter med spanienkämparna. I Paris fick Wollweber en ny order av ett ombud för Maxim. Ordern gick ut på att i Sverige anskaffa minst 20 kg dynamit, som skulle inlämnas i en skradderiäffär i Malmö.

Gudrun Anastasia Wiik, densamma som i Wollwebers sällskap infångats av beredskapsmannen i Värmland och som redan vid denna tid var Wollwebers allt i allo, fick nu skriva till förre sjömannen Gustaf Adolf Söder i Göteborg och beordra denne att på bestämd dag och bestämt klockslag träffa Wollweber på viss angiven plats i Stockholm. Söders namn och adress hade tillhandahållits genom Maxims försorg.

I december 1937 inträffade Wollweber själv i Stockholm. Passet — givetvis förfalskat — lydde på ös-

terrikiske agronomen Nikolaus Strehlenau. Och så mötte den internationelle revolutionären, Moskvas handgångne man »Strehlenau», alias »Anton», alias Wollweber för första gången »Sven», alias Söder från Göteborg, den blivande chefen för den svenska sektionen av sabotageorganisationen.

Vad samtalen rörde sig om är inte i detalj klarlagt. Det väsentligaste i detta sammanhang är emellertid, att det var vid detta tillfälle som Söder fick order att hos den man, som organisationen förfogade över i norra Sverige — dvs. »Sten», alias Nyberg i Kiruna — hämta dynamit och lämna denna i malmöaffären, att Söder fullgjort uppdraget och att Wollweber senare av tidningarna förstått, att det var denna dynamit som kom till användning vid attentatet mot de spanska trålarna i Fredrikshavn i Danmark i maj 1938.

Wollweber gick senare också med på att det var han som gett Söder order om fartygssprängningen i Luleå — den order som Söder i sin tur gav Ceder men som aldrig hann utföras förrän det kom kontraorder. Wollweber förklarade i detta sammanhang att det hela egentligen bara varit ett reagensprov på Söder.

Att Wollweber nu verkligen »tog

befälet» i Sverige framgår även av att han stämde Söder och — genom dennes förmedling — Nyberg, »mannen i norra Sverige», till mötet i Köpenhamn redan vid jultiden. Detta möte kommer att beröras senare i denna framställning. Ett annat möte med Söder — i Stockholm i juni 1938 — är intressant ur den synpunkten att samtalet då, enligt Wollwebers erkännande, rörde sig om »de strategiskt viktiga punkterna» i Sverige, nämligen Luleå, Norrbottensbanan, Porjus och Stockholm samt även Oxelösund. Dessa spörsmål sade sig Wollweber också ha diskuterat vid ett sammanträffande med Nyberg vid midsommartiden 1939 i Stockholm. Nyberg skulle därvid ha lämnat vissa uppgifter om kapaciteten hos kraftverket i Porjus men inte velat ge några förslag om, hur man skulle gå till väga vid en aktion mot verket. De hade dock varit överens om, att det på något sätt skulle gå att anbringa minor i turbinerna. Sabotage mot kraftledningarna hade också varit på tal.

Det rättsliga värdet av dessa erkännanden förminskades sedermera, då Wollweber under rättegången framhöll, att han kanske misstagit sig på att de diskuterat sabotage mot Porjus och kraftledningarna. Att han tidigare lämnat de uppgif-

terna berodde på, att han var rädd för utvisning till Tyskland. Om han riktat sin verksamhet även mot svensk egendom borde han få så långt straff i Sverige, att risken för ett utlämnande minskades. Faktum kvarstår emellertid, att Wollweber vid skilda tillfällen inför sina underlydande fört frågor om kraftverkssabotage och liknande aktioner på tal.

Sammanfattningsvis gav förhören vid handen, att Wollweber obestridligt var ledare för en från Moskva dirigerad, bland annat i Sverige verksam internationell underjordisk sabotageliga med vittgående syften, som inte minst berörde samhällsviktiga och ur försvarssynpunkt betydelsefulla svenska intressen.

Av Wollweber lämnade upplysningar överensstämde i väsentliga detaljer med den berättelse, som avgetts av den skräckslagne, till polisen i ett desperat ögonblick flyktade hantlangaren Ceder i Luleå.

Förhörsmaterialet var, sammanställt med spaningsrapporter från olika delar av landet, i början av juni 1941 tillräckligt för att polisen skulle kunna gå till aktion på bred bas.

Polisrazzior i Luleå, Kiruna och Göteborg

Den 4 juni 1941 anhölls vid samtida razzior i Luleå, Kiruna och Göteborg sammanlagt 11 personer, vartill dagen därpå fogades ytterligare en man i Kiruna. I Luleå anhölls Ceder, den man som i upprivet tillstånd först vänt sig till polisen och givit denna en värdefull uppslagsända. Bland de övriga fem här anhållna personerna märktes den kommunistiske journalist och partifunktionär samt den kommunistiske distriktskassör, tillika f. d. riksdagsman, som Ceder uppgett vara inblandade i historien. I Kiruna anhölls kranreparatören Nyberg, en banarbetare och en gruvarbetare. Bland de i Göteborg anhållna märktes främst förre varvsarbetaren Söder.

Redan vid de husrannsakingar, som gjordes i samband med anhållandena, fann polisen sina misstankar ytterligare bekräftade att den var på rätt väg. Hos Nyberg i Kiruna fanns på en uthusvind en väl utrustad verkstad med svarvstol, elektrisk motor, elektrisk svetsapparat samt en mängd olika handverktyg. Bland det som ytterligare tillvaratogs märktes ett fickväckarur, två urverk till väckare, en mäsingshylsa med tryckluftventil, spi-

ralfjädrar, kopparrör och mässingsrör, en ask för tändhattar och en flaska svavelsyra.

Efter anvisning av Nyberg själv tillvaratogs senare en väl gömd, av Nyberg tillverkad kemisk tidtändare för sprängladdningar. Den hade Nyberg gömt undan då han fick kännedom om att två av hans vänner och mer periferiska medhjälpare anhållits. En av dessa vänner hade för övrigt ett exemplar av Rivertons »Damen i rullstolen» gömt i sin bostad!

Hos Söder i Göteborg fann man i bostaden ett betydande lager av svavelsyra, blåslampor, lödkolvar, passare, magneter, limpannor, diverse kemikalier samt en Bayardpistol. Och i en sommarstuga, som Söder skaffat sig i Lindome, fanns väl gömda ett antal tidtändare och annan sabotagematerial.

Indicierna var nu så påtagliga, att saken praktiskt taget kunde betraktas som utagerad. Huvudpersonerna i sabotageligan var, jämte åtskilliga hantlangare, infångade. Det återstod bara att låta dem närmare presentera sig själva och att därefter överlämna dem i rättvisans händer.

DE SVENSKA HUVUDPERSONERNA OCH DERAS DELAKTIGHET

Polisförhören och rättegångsförhandlingarna tog sammanlagt en tid av omkring fem månader. De anhållna gjorde i det sista försök att förneka eller bagatellisera sin delaktighet och kunde endast steg för steg förmås till halva eller undantagsvis fullständiga medgivanden. Särskilda svårigheter mötte det att leda i bevis de agerandes vetskap om organisationens syften och vederstyggliga arbetsmetoder. I rättsens handlingar syns det dock vara oemotsagt, vad åklagaren landsfogde Danielsson anförde: *att samtliga organisationens medlemmar måste ha känt till organisationens syften.*

I det följande återges bilden av de svenska huvudpersonerna och deras delaktighet sådan den i mera väsentliga drag framträder ur protokollen.

Sprängämnesexperten

Kranreparatören vid Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag Johan Edvard Nyberg, identisk med den person, som inom ligan gått under täcknamnet »Sten», var vid anhållandet i 40-årsåldern, hade upplevt en äventyrlig och omväxlande ung-

dom, merendels till sjöss, varunder han bland annat besökt USA samt Murmansk och Moskva, till dess han 1921 blev kranreparatör i Kiruna. Ungefär samtidigt blev han medlem av därvarande kommunistiska arbetarkommun, i vilken han kvarstod ett 10-tal år, till dess han 1931 upphävde medlemskapet.

Nybergs och hans medhjälparens obestridda delaktighet i sabotagen och i förberedelserna för dylika framgår ohöljt av häradsrättens protokoll för den 15 september 1941:

»de hava medgivit att de under tiden augusti 1937—maj 1938 genom inbrott i Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag tillhörigt magasin olovligen tillgripit åtminstone 150 kg dynamit. Nyberg har härutöver under åren 1937 och 1938 olovligen tillgripit åtminstone 10 kg dynamit, 20 st. elektriska tändare, 200 st. tändhattar och omkring 225 meter stubin.»

I fortsättningen heter det:

»Nyberg har vidare vidgått att han tillverkat dels den tändningsapparat, som kommit till användning vid försöket till eldåsättande den 28 januari 1938 å polska motorfar-

tyget Batory, dels den tändningsapparat som kommit till användning vid attentatet mot det italienska ångfartyget Felce i april 1938, dels ock en av de tändningsapparater som kommit till användning vid försöket till eldåsättande å tyska ångfartyget Norderney i maj 1938. Utredningen i målet lärer vidare hava tillfullo ådagalagt, att de sprängämnen som kommit till användning såväl vid förenämnda attentat mot Felce som ock vid attentatet mot de spanska trålarna Cierzo och Albrege den 22 maj 1938 utgöra del av de sprängämnen, som av Nyberg m. fl. tillgripits.»¹

Trots medvetandet om denna grova delaktighet i sabotagen förnekade Nyberg under sju dagar efter anhållandet varje kännedom om någon hemlig sabotageorganisation. Han kände ingen »Anton», ingen »Frans», ingen »Nilsen», ingen »Sven». Och ingen »Sten» heller, för den delen.² Den 12 juni erkände han emellertid sitt medlemskap i organisationen, och sedan berättade han gärna och utförligt om sitt arbete.

Det var »Nilsen» — alias Hjel-

¹ I fråga om de nämnda fartygssabotagen hänvisas till bilagan i slutet av denna broschyr.

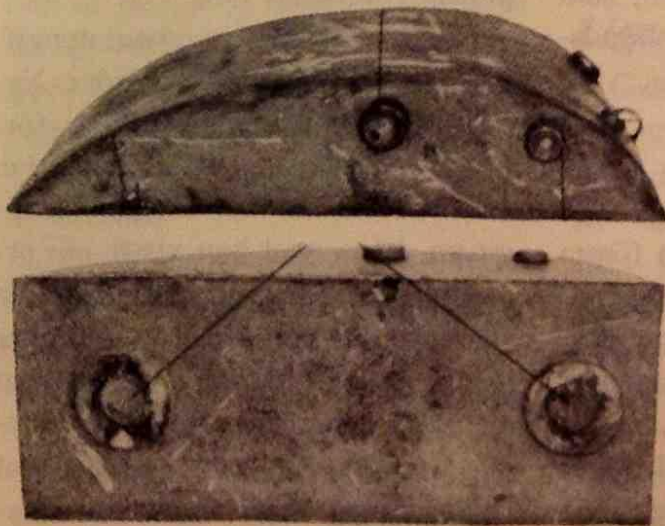
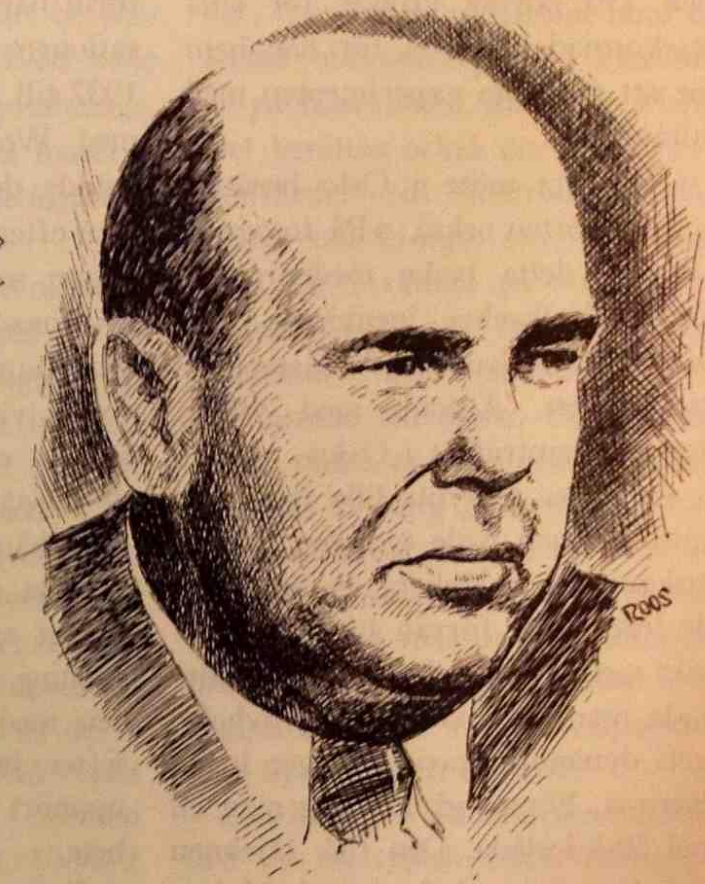
² Förklaring till täcknamnen finns i avsnittet »Redaktionell kommentar». Sid. 6.

men — som en vårdag 1937 besökt honom och sagt sig veta, att Nyberg var övertygad antifascist och därtill en skicklig mekaniker. »Du skulle kunna göra verklig nytta i kampen mot fascismen, det är sådant folk vi behöver», hade Hjelmen yttrat. Nyberg blev intresserad och när de båda skildes var saken klar: reparatör Nyberg skulle arbeta för organisationen som konstruktör av sabotagematerial.

Hjelmen blev en rätt flitig gäst hos Nyberg. Tredje gången han kom hade han främmande med sig. Det var en engelsman. Konversationen fördes på engelska som Nyberg väl behärskade sedan tiden i USA. Engelsmannen och Hjelmen gav Nyberg order att resa till Oslo för att träffa »Anton». Nyberg reste. Efter diverse manövrar i den norska huvudstaden, där han fick en mystisk dam (tydligen Anastasia Wiik) som ciceron, fick han träffa »Anton». De hade ett långt och intressant samtal om olika tändapparater, där det bl. a. gällde frågan om kemisk tändning genom kontakt mellan svavelsyra och en blandning av kaliumklorat och socker.

Plötsligt frågade »Anton», om Nyberg kunde skaffa sprängämnen. Fanns det någon chans i Kiruna? Det blev inte mycket mera sagt om den saken, men Nyberg

»Sabotörernas konung»
Ernst Friedrich Wollweber

Wollwebers fartygsmina.
Sedan minan aplanats på
ett fartyg är den praktiskt
taget omöjlig att avlägsna
utan att explosionen in-
träffar.

fick 150 norska kronor för sina resekostnader och så for han hem för att fortsätta experimenten med tiddandarna.

Om detta möte i Oslo berättar polisrapporten också: »På fotografi av före detta tyske medborgaren Ernst Wollweber igenkände Nyberg utan tvekan denne såsom varande den 'Anton', med vilken han sammanträffat i Oslo».

»Antons» försynte lilla fråga om sprängämnen hade tydligen fastnat ordentligt hos Nyberg, ty det dröjde inte länge förrän han tog kontakt med ett par vänner och så började man så smått tulla gruvbolagets dynamitmagasin i bergen kring Kiruna. Första gången tog man en hel 50-kiloslåda. Den fick Hjelmen och han fick också nästa laddning. Men det var bara 10 kilo. De placerades i en plåtlåda som blev igenlödd. Det var den sändningen, som sedermera beslagstogs av holländska tullen ombord i Westplein.

Nu kommer »Frans» — alias Barly Petterssen — in även i Nybergs liv. Han dök upp och ville ha »några grejor». Det blev den första uppsättningen sabotagematerial som lämnade den nybergska verkstaden. Det skulle bli fler. En del av dem hämtades av Gustaf Adolf Söder. Det var också i sällskap med Söder som Nyberg gjorde sin nästa, här

förut nämnda utlandsresa i organisationens tjänst, den i december 1937 till Köpenhamn för konferens med Wollweber. Också där uppträdde den mystiska damen Wiik, som efter en del irrfärder och krokvägar sammanförde Nyberg med »Anton». Den gången gällde samtalet en sorts magnetmina, som Wollweber ville att Nyberg skulle konstruera och tillverka. Nyberg gjorde också en omgång dylika. Hjelmen hämtade dem sedermera.

Sista gången Nyberg tillverkade någon apparat för organisationens räkning var, framhöll han för polisen med bestämdhet, under 1939. Efter jul det året hade han helt upphört med sitt konstruktionsarbete.

Detta var vad polisen fick fram under förhören med Nyberg under juni månad 1941. Men man ville plocka fram mer.

Med anledning av vissa uppgifter från Wollweber forslades Nyberg till Stockholm, där han förhöordes den 10 september 1941. Han erkände då att han tidigare förtigit en del av vad han visste om organisationen. Redan vid sitt första sammanträffande med Wollweber hade han av denne fått besked om att sabotage även skulle förekomma i fredstid, varvid sabotage mot tyska fartyg skulle vara huvudsak-

ken. De apparater han fått beställning på åren 1937 och 1938 hade varit avsedda för fartygssabotage, men 1939 beställdes också material för järnvägs- och landsvägssabotage.

Någon diskussion med Wollweber om det tekniska utförandet av sabotage mot svenska anläggningar kunde Nyberg emellertid inte erinra sig. Över huvud taget verkade det som om Nyberg haft motvilja att engagera sig i direkta aktioner mot Sverige. Wollweber betecknade honom som en skicklig tekniker men knappast lämpad för direkta aktioner. På grund av dessa egenskaper hade det också varit meningen att Nyberg genom Maxims och Wollwebers försorg skulle överflyttas till Sovjetunionen. Men kriget hade kommit för fort och gränserna hade spärrats. Om så inte skett hade — förklarade Wollweber — Nyberg nu antagligen inte varit i polisförhör i Sverige utan i Moskva, sysselsatt med tillverkning av tidtändare för partisanarbetet.

Handlingarna i målet kompletterar i åtskilliga detaljer bilden av Nyberg som en man, vilken med kunnighet och energi gick upp i sitt underjordiska arbete. Det talas både om härliga luncher på Lindgården, middagar på restauranger på Sö-

der, tivolinöjen på Gröna lund och låtsad obekantskap med likasinnade på Klarahotell, allt i Stockholm. Det berättas också om strapatsrika skidfärder till Norrbottens läns gräns mot Norge, om tältförläggning där i väntan på norska kontaktmän och om hur skidkällkar, fullastade med sabotagematerial överlämnas till dessa. Det skymtar också rader av mystiska besökare, som når Nyberg genom täckadresser i och kring Kiruna och som sedan åter försvinner i det okända — men med massor av stubintråd lindad kring kroppen eller med ryggsäckar och väskor välpackade med dynamit och tändare.

Det hela ger tillsammans totalbilden av en typisk femtekolonnare. På ett undantag när: oviljan att medverka i direkt mot Sverige riktade aktioner.

Ligans svenska sektionschef

Gustaf Adolf Söder hade, liksom Nyberg i Kiruna, ursprungligen varit sjöman. Han kände till åtskilliga av världens hamnar. Han var en ofta sedd gäst på den kommunistiska Interclub i olika hamnstäder. Organisatoriskt anslöt han sig i början av 30-talet till kommunistpartiet men liksom andra herrar i kretsen kring Wollweber lät han stryka sig för bristande betalning

när den lämpliga tiden kom. Men Söder hade inte bara varit sjöman. Han hade också varit varvsarbetare i Göteborg — vid Eriksberg och Götaverken, kända centra för av kommunistledningen utvalt folk.

I april 1937 slutade Söder vid Götaverken och tog sig efter en osloresa till Stockholm. Där slog han dank, fick arbetslöshetsunderstöd, gick på kaféer i Gamla sta'n, drev omkring på Skeppsbron och träffade en och annan gammal bekant bland sjöfolket.

Så en dag mötte han »Jonsson», Wollweberligans mystiska X, om vilken man än i dag inte vet någonting bestämt. Kanske var han en man som likviderades därför att han visste för mycket.

»Jonsson» var en trivsamt man, tyckte Söder. Och en man med medveten antifascistisk inriktning. Vid en kopp kaffe på ett av småkaféerna vid Skeppsbron började »Jonsson» tala om kampen mot fascismen, en kamp som måste föras också här i Sverige. Det skulle ske bl. a. genom att förhindra vapen- och malmtransporter från svenska hamnar till Tyskland och andra fascistiska stater. Detta var i början av 1937, alltså ett gott stycke före den tysk-ryska paktens och det goda samarbete, som därmed inleddes mellan det kommunistiska Sovjet

och det nazistiska Tyskland. Söder hade därför inga betänkligheter. »Jonsson» förespeglade honom äventyr och spänning.

Söder slog till. Hans första uppdrag blev att resa till Luleå och ta kontakt med Anton Ceder.

Så småningom blev Gustaf Adolf Söder något av en kurir. Under täcknamnet »Sven» korsade han Sverige från söder till norr, från väster till öster. Och efter varje ny resa i organisationens tjänst visste han, att han kunde träffa »Jonsson» på den vanliga mötesplatsen, spårvägsrefugen vid Fridhemsplan i Stockholm. Där växledes väskor, där fick »Jonsson» dynamit, tidtändare och annan viktig material.

Redan tidigt under sin tjänstgöring hos sabotageorganisationen fick Söder tillfälle att träffa samman med Wollweber och få direkta order och informationer av denne. Det gick så till, vilket för övrigt redan nämnts, att Wollweber beordrade Anastasia Wiik att skriftligen kalla Söder till Stockholm i slutet av 1937.

Av det som förut berättats om detta och följande möten fick polisen många bitar att lägga samman i det stora sabotagepusslet innan detta var färdigt. I fråga om Söder fick man viktiga uppgifter även på en annan väg.

Genom ett från Danmark erhållet stenografiskt upptecknat förhørsprotokoll med den danske kommunisten och sabotören Longfors hade denne upplyst om att det var Söder, som levererat dynamiten till attentatet mot de spanska trålarna i Fredrikshamn. Vid en konfrontation mellan Söder och Longfors visade det sig, att de varit bekanta sedan mer än tio år tillbaka. De hade träffats i Hamburg redan 1929 eller 1930 under kommunistiskt agitationsarbete bland sjöfolket. Båda hade varit engagerade hos ISH, den kommunistiska internationalen för sjömän och hamnarbeta-re. 1933 — samma år som Wollweber flydde från Tyskland till Danmark — hade Longfors och Söder mötts i Köpenhamn, dit Söder kommit i sällskap med en av de ledande männen i ISH.

Den 5 maj 1938 kom Longfors till Köpenhamn efter en resa som bl. a. omfattat Shanghai. Då trädde han i förbindelse med Wollweber på allvar och på dennes order hade Longfors vid skilda tillfällen träffat Söder. Longfors' uppgift var då ibland att sammanföra Söder med Wollweber, ibland att ta emot viss material av Söder och vidarebefordra den till Wollweber. Det gällde både dynamit och tidtändare.

Enligt Longfors var Söder den

man som Wollweber satte störst värde på i Skandinavien. Han var den svenska motsvarigheten till Alberti Hansen i Danmark. När Longfors en gång beklagade sig hos Wollweber över att han hade för dåligt betalt, fick han till svar:

»Du har mer än Söder, och då har han ändå ansvar för en hel organisation och utgifter för personal, som är underställd honom.»

Allting tyder på att Longfors riktigt bedömt förhållandet mellan Wollweber och Söder. För att belysa karaktären av de båda herrarnas danska vänkrets och medbrottslingar må här framhållas, att då förhören med Söder ägde rum hade nyssnämnde Hansen nyligen påbörjat avtjänandet av 10 års straffarbete och Longfors 12 års straffarbete för fartygssabotage i Köpenhamn och tidigare brott.

»Mobila operativa grupper»

Gustaf Adolf Söder hade av Wollweber fått ett specialuppdrag, som förtjänar ett särskilt omnämnande. Det gällde att organisera »mobila operativa grupper» i Stockholm, Porjus och Oxelösund.

Redan tidigt hade Söder i Porjus tagit kontakt med personer, vilka förut påverkats av norrmannen Hjelman. Det var folk som hade

antingen kommunistisk medlemsbok eller åtminstone kommunistiska sympatier. Söder förklarade organisationens syfte och framhöll, att det just i Porjus behövdes en grupp, som i ett givet läge kunde gå till direkt aktion. Det gällde att genom sabotage mot kraftverket förhindra malmfrakterna på norrbottnensbanan. Söder ordnade täckadresser och täcknamn och lärde gruppens medlemmar använda osynlig skrift. Om någon i Porjus inte längre kunde nås på uppgiven täckadress, skulle han skriftligen meddela detta under namnet »Bernt» och samtidigt med hemlig skrift omtala den nya adressen.

Den speciella stockholmsgruppen började förberedas hösten 1937, då Söder fick order att kontakta pålitligt folk bland hamnarbetarna, som skulle ha till främsta uppgift att under ett krig mellan Sovjet och fascistiska stater öva sabotage mot fartyg i Stockholms hamnar för att förhindra krigsviktiga transporter från Sverige till Sovjets fiender.

Skeppsbron och hamnarbetskontoret vid Slussen blev Söders förnämsta uppehållsplatser den närmaste tiden, men då han inte fick syn på någon, som han kände från sin egen tid som sjöman, gick han till den kommunistiska Interclub där han — enligt vad han uppgav i

rätten — fick ett gott råd av en kommunist vid namn Wahlström. På dennes rekommendation kontaktade Söder en person vid Högalidsgatan. Den operativa gruppen fick därmed sin första medlem. Sedan kunde Wahlström inte ge anvisning på fler men uppmanade Söder att uppsöka ombudsman Gunnar Öhman. Söder gick till den kommunistiska arbetarkommunens expedition på Drottninggatan, träffade Öhman men fick klen utbyte av besöket:

»Det finns inte så många kommunistiska hamnarbetare här i Stockholm», klagade Öhman, »och de som finns är engagerade i partiarbetet och hinner inte med annat arbete.»

Söder förklarade då att det gick bra med en sympatisör också — och fick en adress.

Bekräftelse på detta har inte erhållits av Öhman. När Öhman inför polisen konfronterades med Söder och denne upprepade sin berättelse förnekade Öhman allt. Han kände inte Söder. Han gick med på att han vid den uppgivna tidpunkten arbetade på stockholmskommunen vid den av Söder uppgivna adressen, men han kunde inte erinra sig att Söder besökt honom. Öhman kunde inte heller minnas om Wahlström talat med honom om Söder,

men det var rätt vanligt att Wahlström brukade skicka folk, oftast sjömän, till Öhman. Denne förklarade slutligen, att den man Söder uppgivit sig ha fått anvisning på av Öhman, stod i opposition till partiet, varför Öhman med säkerhet ej skulle ha rekommenderat honom för något arbete av vad slag det vara månne.

Någon anteckning om att Söder på grund av Öhmans dementier tagit tillbaka sina påståenden har inte kunnat återfinnas i handlingarna.

Trots begynnelsesvårigheterna fick Söder så småningom sin stockholmsgrupp till stånd. Med en kommunistisk f. d. spanienkämpe som ledare började man organisera gömställen för dynamit och annan sabotagematerial. Man hade även planer på att skaffa en liten stuga utanför stan, där man kunde ha en central mötes- och förvaringsplats. Man fick instruktion i praktiskt sabotagearbete, hur man skulle föra sprängämnen ombord på fartyg, vilka kemikalier som skulle användas osv.

På våren 1940 hade »Spanien-Erik», som gruppledaren kallades, tydligen ett ganska gott materiallager, ty då började han vidta åtgärder för att gräva ner allting. I plåtkistor och zinklådor packades dynamit och tändare ned. Så tog man

sig ut till Midsommarkransen med alltsammans, men efter en tid flyttade man lagret till skogen vid Långbro sjukhus. Också i skogen vid Hammarbyleden mellan Skanstull och Årstabron hade man en dynamitgömma.

När rättegången led mot sitt slut hösten 1941, visade det sig att stockholmsgruppen på goda grunder kunde misstänkas för ett attentatsförsök som gjorts mot ett finskt fartyg i Hammarbyhamnen. Detta ärende behandlades emellertid i en separat rättegång och blir därför inte föremål för närmare redogörelse i denna broschyr.

Någon gång under år 1939 släppte Söder kontakten med den av honom organiserade operationsgruppen i Stockholm. Då inträdde Hjelman i Söders ställe som kontrollör närmast under Wollweber.

I Oxelösund gick det inte bra för Söder. I oktober 1937 var han där första gången och tog kontakt med en person, som rekommenderats av en kommunist i Stockholm. Men vederbörande var inte intresserad, och samma klena resultat blev det hos andra personer som Söder talade med. Han fann ingen arbetare i den viktiga utskeppningshamnen, som ville låna sig till sabotagehandlingar, oavsett om det gällde svensk eller utländsk egendom.

RÄTTEGÅNGEN

Vid de första rättegångstillfällena i Kiruna i september 1941 var Wollweber inte närvarande, men den 9 oktober ställdes han inför häradsrätten. Han förklarade då att han inte behärskade svenska språket, varför man engagerade en tolk. Det visade sig emellertid snart nog, att den häktade mycket väl både förstod och talade svenska. Vid detta tillfälle genomgicks och kollationerades huvudsakligen den hemligstämplade rapport från polisförhören med Wollweber, vilken vi tidigare givit en utförlig redogörelse för. Nästa sammanträde hölls den 31 oktober, och då gällde det slutplädering. Nu hade för övrigt Wollweber fått en egen försvarsadvokat, något som han tidigare bestämt avvisat.

Wollweber ville göra gällande, att beskyllningarna mot honom angående fartygssabotage berodde på en tysk önskan att få honom utlämnad till Tyskland. Men där ville man säkert inte söka straffa honom för sabotage utan i stället ha honom att lämna upplysningar om ledande ryska personer, vilka Wollweber kände. Hade önskan om utlämning samband med sabotagen vore det säkerligen bara en hämnde-

akt av en tysk som en gång utesluts ur kommunistpartiet, förklarade Wollweber vidare.

Det var vid detta tillfälle som åklagaren kom med den intressanta upplysningen, att Wollweber, som ju kom från Tyskland och betraktades som tysk medborgare, för något år sedan fått medborgarskap i Sovjetunionen, som för övrigt begärt hans utlämnande till Sovjet.

Och så höll då Wollweber sitt av det nyförvärvade medborgarskapet starkt färgade stora slutanförande, där han hastigt föll in i ytterst patetiska tonfall. Han förklarade bestämt att det inte funnits några förbindelser mellan sabotageorganisationen och den kommunistiska rörelsen. Ceder var en provokatör, som kunde påstå något sådant. Förbindelser existerade helt enkelt inte.

Men jag och mina kamrater ville försvara Sovjetunionen såsom ett bålverk mot fascismen, sade Wollweber vidare.

»Var och en som brukade vapen mot Sovjet skulle vi med alla medel som var nödvändiga slå vapnen ur händerna på. Det gällde alla länder som ställde sina territorier till förfogande för angrepp mot Sovjet eller för transporter till nytta för en

angripare. De länderna finge själva ta konsekvenserna.»

Under finsk-ryska kriget hade Wollweber övervägt, om det inte var nödvändigt att stoppa de svenska krigsmaterielleveranserna till Finland. »Maxim» hade emellertid — upplyste Wollweber — förbjudit aktioner med dessa leveranser, vilket visade att Sovjet under en kritisk tid gjort allt för att förhindra att politiska kretsar i Sverige skulle bli irriterade!

Efter Wollweber var det försvarsadvokaternas tur att framträda. De höll långa anföranden och de ställde sina ersättningsanspråk, och slutligen hade rätten fått veta allt vad försvaret hade på hjärtat. Den 12 november skulle utslag meddelas.

Men det höll på att bli en hake.

Under tiden mellan den 31 oktober och 12 november hade nämligen åklagaren fått uppgift om sabotageförsöket mot den finska ångaren i Hammarbyhamnen i Stockholm, och det kunde misstänkas att de häktade medlemmarna av den speciella stockholmsgruppen inom organisationen kunde ha kännedom därom. Åklagaren, landsfogde Danielsson, utsträckte sin talan mot dem att avse ansvar för brott mot lagen om sabotage, och så ville han ha 14 dagars uppskov beträffande

dem. Rätten gick med på uppskov för en av dem, men för samtliga övriga var man klar att fälla dom.

Rätten fastslog till en början att Wollweber varit ledare för en hemlig organisation med uppgift att genom våldsdåd, främst sprängning av fartyg, motarbeta fascismen. Det konstaterades vidare, att Nyberg i Kiruna tillhört denna organisation sedan slutet av 1936, Söder sedan våren 1937, Ceder sedan hösten 1936 och övriga i målet inblandade i allmänhet kortare tid. En av de tilltalade hade inte varit medlem.

Beträffande Wollweber fann rätten det styrkt att han själv eller genom förmedling av andra personer förlett Nyberg att utföra alla de tillgreppsbrott som denne ensam eller med hjälp av andra begått i organisationens tjänst. Det har varit Wollwebers uppsåt — förklarade rätten — att använda de tillgripna sprängämnen för skadegörelse å annans egendom. Rätten fann det slutligen klarlagt, att Wollweber använt sig av förfalskade pass vid resor från och till Sverige.

Wollweber ådömdes tre års straffarbete för första resan stöld i uppsåt att skada annans egendom samt för förfalskningsbrott. Han dömdes däremot inte för delaktighet i fartygssabotagen.

Och så angav rätten sina domskäl för alla de övriga.

Nyberg dömdes till straffarbete i tre år och sex månader för bl. a. tjuvnadsbrotten och för delaktighet i åstadkommande av skadegörelse å fartyg som utgör annans vistelserum.

Dessa skäl åberopades också för domen mot Söder, som fick fyra års straffarbete.

Ceder kom undan med fem må-

naders straffarbete för förvaring av dynamit och sprängämnen.

Övriga i sabotageligan inblandade fick straffarbete mellan högst ett år och sex månader och lägst fem månader. En tilltalad fick villkorlig dom.

Innan förhandlingarna avslutades förordnade häradsrätten, som förut nämnts att protokollen i målet inte skulle få utlämnas förrän tio år förflutit från den 12 november 1941.

SABOTÖRERNA och KOMMUNISTPARTIET

Kommunistpartiets svenska ledande representanter har i olika sammanhang förnekat, att partiet som sådant haft något som helst med Wollweberligan att skaffa eller att några av partiets förtroendemän haft kännedom om ligan och dess syften. Protokollen från polisförhören och rättegången lämnar emellertid en sådan mängd märkliga uppgifter rörande förhållandet mellan sabotörerna och kommunistpartiet att det syntes nödvändigt att för frågans allsidiga belysande referera även nämnda omständigheter.

I kommunistisk press och propaganda har Anton Ceder, som ledde polisen på spåren i Norrbotten,

framställt som en simpel provokator, som med falska uppgifter och på polisens order försökt komma det kommunistiska partiet till livs. Då kassören i Norrbottens kommunistiska partidistrikt, lokföraren Robert Samuelsson, förhördes av polisen uppgav han till en början, att Ceders uppgifter om sin anslutning till och sin karriär inom kommunistpartiet var fullständigt gripna ur luften. Senare medgav emellertid Samuelsson, att Ceder varit en mångårig och betrodd medlem av kommunistpartiet. Troligen var det Samuelsson själv, som skrivit ut medlemsboken. Samuelsson och Ceder kände varandra mycket väl och hade till och med varit medlem-

mar av samma particell i Skurholmen. Vidare hade Samuelsson under avsevärd tid betalat pengar till Ceder i form av ersättning för utlägg som Ceder haft i sabotageorganisationens tjänst. I samråd med distriktsombudsmannen, journalisten Ögren i Norrskensflamman, hade Samuelsson lagt upp ett särskilt konto över dessa Ceders affärer och noga sett till, att de inte ingick i distriktets ordinarie kassaföring.

Rörande dessa ekonomiska mellanhavanden blev förhöret mycket invecklat och såväl riksdagsmannen Hilding Hagberg som partiordföranden Sven Lasse Linderot blev av Samuelsson inblandade i affären. Den märkligaste uppgiften var den, att tidpunkten för Samuelssons ekonomiska slutuppgörelse med Ceder sammanföll med den tid, då Samuelsson utkvitterade en från Sveriges Kommunistiska parti i Stockholm, postgirokonto 51180, den 3 augusti 1939 avsänd, till lokföraren Robert Samuelsson, Box 11, Luleå, adresserad postgirotbetalningsanvisning på 260 kronor. Girokortet var undertecknat av Hildur Ström, kassörskan hos det kommunistiska partiet. Uppgiften är, på framställning av polisen, lämnad av postgirokontoret i Stockholm. Pengarna bokfördes inte i norrbottensdistriktets kassaböcker.

Transaktionen bedömdes tydligen, såsom mycket graverande ur kommunistisk synpunkt. I vart fall begärde partiordföranden själv hos statspolisen i Stockholm att få höras i frågan. Det enda Linderot i sak kunde upplysa om var emellertid att transaktionen med de 260 kronorna var en mystifikation för honom.

Inför statspolisen begagnade Linderot också tillfället att framhålla, att Ceder haft fel då han vid något tillfälle förklarat, att kommunistpartiet skulle känna till Ceders arbete för sabotageorganisationen. Både Robert Samuelsson och distriktsombudsmannen i Norrbotten måste ha varit ovetande om arten av Ceders verksamhet.

Sistnämnda herrar själva var emellertid mindre säkra på sin totala ovetenhet än vad partichefen garanterade. Båda hade den uppfattningen, att partiledningen stod bakom och garanterade distriktet att utlagda pengar för organisationen skulle återbetalas. Samuelsson ville emellertid förmoda att det arbete, som Ceder varit engagerad i, var den av norrmannen Hjelman — med vilken Samuelsson sammanträffat i Luleå — bedrivna verksamheten till förmån för ISH, den kommunistiska internationalen för sjöfolk och hamnarbetare, ett arbe-

te som blivit mera aktuellt och tidskrävande sedan den reformistiska socialdemokratiskt ledda Internationella Transportarbetarfederationen börjat utesluta kommunistiska medlemmar. Ingen kunde förklara, varför Ceder i detta sammanhang skulle ha behövt handskas med sprängämnen. Och någon tanke på att underrätta polisen om Ceders innehav av sprängämnen hade givetvis aldrig uppstått.

De allmänna spekulationer om sabotage som kampmedel, vilka Samuelsson gjorde under förhören, gick i känd kommunistisk stil och pekade följaktligen hän på sabotage som ett viktigt stridsmedel i vissa situationer, framför allt till stöd för Sovjetunionens politik. De anförda synpunkterna saknar dock reell betydelse i detta sammanhang.

Ehuru det inte kunnat bevisas, att sabotageligans verksamhet under-

stöts eller dirigerats av Sveriges kommunistiska parti, ger handlingarna i målet klara vittnesbörd om:

att samtliga svenska medlemmar av Wollweberligan varit medlemmar i eller sympatisörer till den kommunistiska rörelsen,

att åtminstone två av huvudpersonerna, Söder från Göteborg och Ceder från Luleå, stod kvar som medlemmar ännu när de enrullerades i ligan samt att de lämnade rörelsen först på direkta order,

att nämnde Ceder hade nära kontakter med ledande funktionärer i partiets norrbottendistrikt, bland andra ombudsmannen och kassören, samt

att penningmedel från partikassan i Stockholm anlönt till Luleå — utan att bokföras — samtidigt som Ceder därstädes fick ekonomisk slutuppgörelse för sin verksamhet i sabotageligans tjänst.

SAMMANFATTNING och KOMMENTARER

Den här refererade rättegången har otvetydigt visat, att Wollwebers hemliga organisation var bildad på order från Moskva, att dess uppgift var att bland annat i Sverige föröva sabotage — även i fredstid — och att planlägga mera om-

fattande sådana i en skärpt utrikespolitisk situation. Handlingarna i målet visar, att det inte var svårt att inom kommunistanfrätta kretsar finna hantlangare, villiga att ställa sig i ligans tjänst. Dessa visade prov på en ohygglig mentalitet. De

utnyttjade kriminallitteraturens alla finesser: täcknamn, chiffer, cellbildningar, förfalskningar, tjuv-godsgömmor osv. De stal, de tillverkade »helvetesmaskiner» och arrangerade sabotage, som till in-börden var liktydiga med mord-försök. Intet västerländskt rätts-begrepp syns ha stått hindrande i vägen för ligans långsiktiga avsik-ter. Intentionerna från öster, från »Maxim» i Moskva, från den tyske yrkesrevolutionären Wollweber — med sovjetryskt medborgarskap — anammades slaviskt.

Det är denna, av den internatio-nella kommunismen uppammade mentalitet hos vissa svenska med-borgare, som utgör det mest för-skräckande inslaget i historien om den wollweberska sabotageligans verksamhet i Sverige. Ehuru det svenska kommunistpartiet inte kun-nat göras juridiskt ansvarigt i Woll-weberligans brottsligheter har dock

sambandet mellan kommunister och sabotörer varit påtagligt.

Resultaten av sabotageplanerna blev inte stora. Säkerhetstjänsten lyckades i tid stoppa verksamheten. Men berättelsen om vad som utförts och vad som åsyftats manar till ef-tertänke — och detta inte minst mot bakgrunden av den senaste ti-dens vittnesbörd om fortsatt »fjärr-styrd» skumrasktrafik. Vi befin-ner oss uppenbarligen i en »forræ-deriets epoke», i femte kolonnens stora upprustningsperiod, i ett ti-devarv, då spioner och sabotörer har högkonjunktur. Vi måste inrät-ta oss därefter, hur motbudande detta än kan te sig efter svensk och allmänt västerländsk livsåskådning. Vi måste bli misstänksamma mot envar, som kan tänkas gå en främ-mande makts ärenden, och vi mås-te skärpa vaksamheten mot varje företeelse, som tyder på försök att med våld eller propaganda under-minera vårt svenska rättssamhälle.

FARTYGSSABOTAGE ÅREN 1937—1938

Det har på några ställen i denna broschyr talats om sabotage mot fartyg i europeiska farvatten, sabotage där man i vissa fall kunnat konstatera att de använda sprängmedlen emanerat från Sverige och Wollweberligans svenska medlemmar. Ur en promemoria, som stockholmspolisens upprättade under september månad 1941, återges följande fall som blivit kända för den svenska polisen:

m/s Batory.

Batory hade sedan 1935 gått i regelbunden trafik Gdynia—Köpenhamn—New York. Under resa från New York till Gdynia upptäcktes strax före ankomsten till Gdynia den 28 januari 1938 i hytt nr 805 en tidsinställd brandbomb, som oskadliggjordes. Den bestod av en cigarrlåda med paraffin och träull. I paraffinmassan påträffades kaliumklorat och socker. I en behållare fanns svavelsyra. Tändapparatens, som innehöll sju lager papper, av vilka sex genomfräts, hade placerats på ett skåp genomdränkt med petroleum.

Danske medborgaren Kaj Geil har om sabotaget uppgivit att han i slutet av 1937 jämte en person vid

namn »Konrad» av Wollweber fått order att föröva ett vedergällnings-sabotage mot ett polskt fartyg. Wollweber hade medfört material för tillverkning av en brandbomb. Bomben var inställd på 40 timmar. »Konrad», som ej kunnat identifieras, placerade bomben ombord i Batory.

Spanska trälarna.

Natten till 22 maj 1938 exploderade i Fredrikshavns hamn en sprängladdning mellan de spanska trälarna Cierzo och Albrego, vilka låg upplagda där i samband med en äganderättsprocess. Laddningen bestod av 5 kg *Grängesbergsdynamit*, som med en tidtändare anbragts i förstäven på Albrego.

Bland anhållna för sabotaget fanns danske medborgaren Alberti Hansen. Han hade i början av 1938 blivit bekant med *Wollweber*, som vid ett sammanträffande i Köpenhamn — enligt danska rättegångshandlingarna — beordrat Hansen att spränga trälarna. *Wollweber skulle skaffa dynamit från Sverige!* På Hansens förslag skulle den hämtas i en affär i Malmö. Hansen och fyra andra danskar dömdes för attentatet.

s/s Felce.

Denna italienska båt låg i Köpenhamn från 6 till 9 april 1938. Den 24 juni samma år kom hon till Taranto i Italien för att lossa kol. Den 30 juni påträffades i treans lastrum ett livbälte fyllt med dynamit — från *Grängesberg*.

Attentatsförsöket hade på *Wollwebers* order utförts av Alberti Hansen, Kaj Geil och Gustaf Wilhelm Longfors, då *Felce* låg i Köpenhamn på våren. Geil fick 16, Longfors 12 och Hansen tio års straffarbete för detta och tidigare brott.

s/s Norderney.

Tyskt fartyg som vid lossning i Hamburg i maj 1938 befanns ha en sprängladdning i ena lastrummet.

s/s Batisti.

Italiensk ångare, exploderade 23 december 1936.

s/s Boccaccio.

Italienskt fartyg som sjönk genom sprängning utanför Bretagnes kust 18 november 1938.

s/s Tajima Maru.

Japansk båt, den exploderade i Bremens hamn 2 mars 1938.

s/s Claus Böge.

Denna tyska båt sjönk efter explosion utanför Esbjerg 18 mars 1938.

s/s Hestia.

Ett attentatsförsök med brandbomb gjordes mot detta tyska fartyg i spansk hamn 22 juni 1938.

s/s Kasii Maru.

Japansk båt, som exploderade i Engelska kanalen 25 juni 1938.

s/s Ferronia.

Tysk båt på gång från Göteborg sprängladdningsexplosion vid Holtenau 27 juni 1938.

s/s Reliance.

Tysk båt som fick skador för 25 milj. mark vid explosion i Hamburg 7 augusti 1938.

s/s Phila.

Tysk båt, exploderade vid Königsberg 22 september 1938.

s/s Deutschland.

Tyskt fartyg som drabbades av explosion genom sprängning 25 oktober 1938.

s/s Vancouver.

Tysk som utsattes för sprängattentat i Friscobukten 3 november 1938.

s/s Weser.

Också en tysk, på vilken man 27 november 1938 fann en brandbomb vilken oskadliggjordes.

UNDER JORDEN
UNDER JORDEN

Utgivare:

FOLK OCH FÖRSVAR
Grevturegatan 2, Stockholm Ö.

Kungl. biblioteket, Stockholm

50001

000 111 389

Pris: Kr. 1:50

abXOXtixck
Kungl. & Försvar
Stockholm 1911
510550